

EVLİLİK BİÇİMLERİ VE KURALLARI

Dr. B. Nilüfer Uluç

Soy İzleme Kriterleri

- Soy gruplarının oluşumunda kültürün soy izleme kriterlerine baktığımızda dört farklı türü olduğunu görürüz:
 - 1. Patrilineal/Babasoyunun izlenmesi
 - 2. Matrilineal/Anasoyunun izlenmesi
 - 3. Bilineal/İkisoyluluk
 - 4.Omnilineal/Yenisoy

- **1. Patrilineal/Baba soyunun izlenmesi**

- Miras ilişkilerinde, akrabalık kuruluşlarında, çiftlerin evlendikten sonra nerede oturacaklarına, soyun hesaplanmasında babadan yanalığın ön planda olması ve toplumsal yapının buna göre düzenlenmesini içerir. Bu durumda sadece babanın akraba grubu ile yakınlık söz konusudur. Aile ilişkilerinin baba soyuna bağlı oluşu, kişilerin sadece erkek soyundan gelenlerin oluşturduğu bir akraba grubu içinde sayılmasını getirir.

2. Matrilineal/Anasoyunun izlenmesi

Miras ilişkilerinde, akrabalık kuruluşlarında, çiftlerin evlendikten sonra nerede oturacaklarına, soyun hesaplanmasında anneden yanalığın ön planda olması ve toplumsal yapının buna göre düzenlenmesini içerir.

3. Bilineal/İkisoyluluk

Akrabalık ilişkilerinde anne babanın eşit olarak sayıldığı düzen.

4. Omnilineal/Yeni soy

Anne ya da baba soyundan gelen akrabaların büyük bir ağırlığının olmadığı düzen.

Akrabalık, aile, içi otorite kriterlerine baktığımızda üç tür görürüz:

- **1. Matriarkal/Anaerkil:** Otoritenin, akrabalığın, evliliğin kadın soy zincirine göre düzenlenmesidir.
- **2. Patriarkal/Babaerkil:** Otoritenin, akrabalığın, evliliğin erkeğin soy zincirine göre sıkı bir biçimde düzenlenmesi
- **3. Eşitlikçi Otorite:** Otoritenin kadın ve erkek üzerine eşit dağıldığı bir toplum düzenidir.

EVLİLİK

- Akrabalıkla ilgili terminoloji ve inanışlar, insanların diğer bireylerle ilişkilerini kavramlaştırma yolunun sadece bir boyutudur. Diğer bir boyut ise, insanların eş seçerken ve ailelerini, hane birliklerini kurarken uyguladığı çeşitli yöntemlerdir.
- Her toplum ailenin oluşumunu çeşitli evlilik kurallarına bağlar. Bu kurallar eş seçiminden, eşlerin evlendikten sonra nerede yaşayacaklarına kadar çok geniş bir alanda kendini gösterir.

Kapsamlı bir evlilik tanımı oluşturulursa;

- Evlilik temel olarak biyolojik, ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel amaçlarla en az iki kişinin yasaların ve kültürün belirlediği yetki ve sorumluluklar çerçevesinde birlikte yaşamaya karar vermesi ve bu amaçlar doğrultusunda aktif olarak faaliyet göstermeleri şeklindedir.
- Bu tanımdan hareketle kısaca genellikle mülkiyet, ekonomik sorumluluk, cinsellik ve bu birlikteliklerden doğan çocuklara yönelik yükümlülüklerin paylaşımı için hukuksal bir anlaşma esasıdır.
- Ancak evlenme çağı ve yaşı, evlilik şekli ve kuralları, yetki ve sorumluluklar, adet ve uygulamalar kültürlere göre değişmektedir.

Evlilik Biçimleri

- Eş sayısına göre,
 - Eşlerin toplumsal üyeliğine göre,
 - Tercihli oluşuna göre
- üç grupta toplayabiliriz.

Eş Sayısına Göre

- 1. Poligami/Çok eşli evlilik:** kadının ya da erkeğin birden fazla eşinin olmasıdır. İki ayrı tipi görülür:
 - a. Polijini:** Bir erkeğin birden fazla karısının olması
 - b. Poliandri:** Bir kadının birden fazla kocasının olması
- 2. Monogami/Tek eşli evlilik:** Adı üstünde tek eşle yapılan evliliktir.
- 3. Grup Evliliği:** Her iki tarafın da birden fazla kişiyle evlenmesi.

Eşlerin Toplumsal Üyeliğine Göre

1. Endogamik Evlenme/Grup İçi Evlenme/İçevlilik: Ait olunan grubun içinden bir kişiyle yapılan evlilik. Aynı gruba üye iki ailenin bağlarını güçlendirmek ve sürekli kılmak işlevi vardır ama temelde grubun kapalılığının sürdürülmesi hedeflenir.

2. Egzogamik Evlenme/Grup Dışı Evlenme/Dışevlilik: Ait olunan grubun dışından bir kişiyle yapılan evlilik. Dışevlilik yoluyla genişleme, farklı grupların işbirliğini oluşturma, haberleşme olanağı yaratma gibi işlevleri vardır.

Tercihli oluşuna göre

1. Kardeş evliliği: Soylu olduğuna, kutsal olduğuna inanılan kişilerin saflığını korumak için kardeşlerle yapılan evlilik

2. Dişi Koca ile Evlilik: Tören kocası ile evlilik törensel bir simgedir.

3. Paralel ve Çapraz Kuzen Evliliği: Paralel kuzenler; amca ya da teyze gibi aynı cinsiyetten olan kardeşlerin çocuklarıdır. Çapraz kuzenler ise hala ya da dayı gibi farklı cinsiyetten olan kardeşlerin çocuklarıdır. Çapraz kuzen evliliği dışevlilik olarak algılandığı için paralel kuzen evliliğine göre daha yaygındır.

4. Kayınbiraderle Evlilik (Levirat): Dul kadının ölen kocasının kardeşiyle evlenmesidir. Bu gelenek yoluyla dul kalan kadının çocukları babayerliliği ya da babasoyunu sürdürebilir.

5. Baldızla Evlilik (Sororat): Erkeğin karısı sağken ya da öldükten sonra baldızıyla evlenmesi. İkinci durumda öksüz kalan çocuklara bakacak kadın olarak baldız seçilir. Bu evlilik tipi de levirat gibi baba yanlı soydanlık , baba yerli yerleşmeyle ilgilidir.

6. Hizmet Karşılığı Evlilik: Erkeğin kızın ailesi yanında çalışmak suretiyle evlenmesi. Eğer erkek başlık ödeyemeyecekse, kayınpederinin grubunda çalışarak çalışkanlığını ispatlar ardından karısını alıp kendi grubuna döner. Kimi zaman çocuk olana kadar kalırlar.

7. Yaş Sırası Evliliği: Genç bir erkeğin önce yaşlı bir kadınla, sonra yaşıtı bir kadınla, iyice yaşlandıktan sonra da genç bir kadınla evlenmesi. Ekonomik ve toplumsal ihtiyaçları karşılar.

Yerleşme kuralları

- Evlilik töreninin karmaşıklığı, eş seçiminin çeşitliliği gibi, eşlerin evlendikten sonra çiftin nerede oturacağı da kültür tarafından belirlenir. İçinde bulunulan kültürün soy izleme kriterleri, otorite kriterleri kendine özgü şekilde çeşitli yer seçenekleri oluşturmuştur.
- Beş tür yerleşme kuralı vardır.

1. Patrilokal/Baba yanı yerleşme: Kadının anababa evini bırakarak erkeğin ana-baba ailesine katılması halidir. Kadın onların oturduğu ya da yakınlarındaki bir haneye yerleşir.

2. Matrilokal/ Ana yanı yerleşme: Erkeğin ana baba evini bırakıp kadının ana babasının yanına yerleşmesidir.

3. Neolokal/Yeni-Ayrı yerleşme: Evli çiftin ana babalarından ayrı, onlardan bağımsız, hatta uzak bir yere yerleşme halidir.

4. Avunkulokal/Dayı yanı yerleşme ve Amitalokal/Hala yanı yerleşme: Evli çiftin kadının dayısının yanına ya da yakınına yerleşmesi dayı yanı yerleşme; Evli çiftin erkeğin halasının yanına ya da yakınına yerleşmesi de hala yanı yerleşme olarak adlandırılır, bu pek yaygın değildir.

5. Bilokal/Çift yerleşme: Yerleşecekleri yeri belirleyen belirli bir kural olmadığında kadının ya da erkeğin ana baba ailesinde sırayla kalabilirler. Çoğunlukla hangi tarafta oturacakları ailelerin zenginlik, statü ya da evliliğe olan tavırlarıyla ilgilidir.